

ART EXPLORA FESTIVAL

CULTURAL
ODYSSEY IN THE
MEDITERRANEAN SEA

FESTIVAL ART EXPLORA

EDUKATIVNA KNJIŽICA

U sklopu imerzivne izložbe Festivala Art Explora, nastavnicima, stručnjacima u obrazovanju i volonterima nudimo ovu edukativnu knjižicu koja im može pomoći da obogate svoj posjet.

Knjižica nudi ključne informacije za razumijevanje sadržaja izložbe, kao i informacije o izloženim radovima. Na taj način korisnicima omogućuje da unaprijed isplaniraju svoj obilazak i osmisle aktivnosti prilagođene različitim uzrastima.

Sadržaj

PREDSTAVLJANJE FESTIVALA ART EXPLORA	4
PREDSTAVLJANJE MUZEJA LOUVRE	5
PREDSTAVLJANJE EDUKATIVNE KNJIŽICE	6
TEME ZA RAZMIŠLJANJE	7
1. MEZOPOTAMIJA, KOLIJEVKA CIVILIZACIJE	8
• Nastanak gradova i izum pisma	11
• Pismo kao sredstvo ujedinjavanja ljudi	11
2. IZUM PAPIRUSA I RAZNOLIKOST NJEGOVE PRIMJENE U ANTICI	13
• Prikaz glazbe u antičkoj umjetnosti	16
• Od smijeha do suza: izražavanje emocija	17
3. ŽENE U DREVNOM EGIPTU: IZMEĐU PODREĐENOSTI I SLOBODE	20
• Božanske štovateljice – jamstvo faraonove moći	23
• Položaj žene u imućnim brakovima	24
4. ETRUŠČANSKA CIVILIZACIJA: MOST KOJI SPAJA KULTURE	26
• Važnija uloga žena u etruščanskom društvu	29
• Etruščansko naslijeđe u rimskoj kulturi	30
5. PORIJEKLO GRČKE SKULPTURE	33
• Mitovi i likovi žena	36
• Boja u antičkoj umjetnosti: ukrašavanje statua i osoba	37
6. MEDITERAN: PROSTOR OSVAJANJA, SAVEZNIŠTAVA I RAZMJENE	40
• Sukobi koji potiču nove susreće	43
• Mediteran pod rimskom vladavinom	44
POJMOVNIK	46

PREDSTAVLJANJE FESTIVALA ART EXPLORA

Imerzivno iskustvo u kojem ćete upravo uživati dio je **Festivala Art Explora**, koji organizira istoimena zaklada. Riječ je o putujućem kulturnom festivalu koji nudi besplatna, pristupačna i jedinstvena događanja za sve vrste publike. Program se odvija na prvom svjetskom brodu-muzeju te na obalama gradova domaćina.

Uz podršku **UNESCO-a**, festival i njegov brod-muzej proputovat će petnaest mediteranskih zemalja, i to od proljeća 2024. do proljeća 2026., a prva stanica je Valletta na **Malti**. Osim Malte, obići će još i **Francusku, Italiju, Hrvatsku, Albaniju, Grčku, Tursku, Cipar, Libanon, Egipat, Tunis, Alžir, Maroko, Španjolsku i Portugal**. Festival će se u svakoj zemlji zaustaviti na jednoj ili dvjema lokacijama, a pristajat će u lukama različitih veličina, s različitim društvenim karakteristikama.

Kako bi se potaknuo i njegovao dijalog o **suvremenim temama** – kao što su **kultura, zajedničko naslijeđe i očuvanje okoliša** – Festival Art Explora na svakom će odredištu okupiti **umjetnike, kustoske timove te kulturne i obrazovne organizacije**.

Brod-muzej

JESTE LI ZNALI?

Osim prikazivanjem imerzivne izložbe na brodu-muzeju, Festival Art Explora slavi žene i na druge načine: daje im glas i ističe njihovu važnu ulogu u našem društvu. Kustosice i umjetnice na ovom su festivalu zastupljene u većem broju nego muškarci.

PREDSTAVLJANJE MUZEJA LOUVRE

Kao privilegirani partner Festivala Art Explora, pariški muzej Louvre predstavlja imerzivnu izložbu pod nazivom „Prisutne: slike, diskursi i prikazi žena na Mediteranu.“ Izložba govori o ulozi i prikazivanju ženskih figura u mediteranskom svijetu, nudeći edukativno i osjetilno iskustvo temeljeno na digitalnim audiovizualnim tehnologijama.

Ovo imerzivno iskustvo razvio je kustoski tim koji okuplja istaknute umjetnike i mislioce, a koji sačinjavaju: Sidi Larbi Cherkaoui (koreograf), Noëmi Daucé (kustosica u Odjelu za starine Bliskog istoka u muzeju Louvre), Simone Fattal (umjetnica), Nicolas Saada (filmski redatelj) i Daniel Mendelsohn (književnik). Ovi pojedinci u svoja su istraživanja uključili povijesna i suvremena promišljanja o životu na Mediteranu.

ŠTO JE MUZEJ LOUVRE?

To je najveći i najstariji muzej u Francuskoj te drugi najveći muzej na svijetu nakon Ermitaža u Sankt Peterburgu (Rusija). Izvorno izgrađen kao srednjovjekovna utvrda krajem 12. stoljeća, na zahtjev francuskog kralja Filipa Augusta (1165. – 1223.), Louvre je s vremenom postao palača francuskih monarha (Franjo I., Henrik IV. i Luj XIV., među ostalima), da bi 1793. godine, nedugo nakon Francuske revolucije (1789.) postao nacionalni muzej.

Louvre ima izložbeni prostor od čak 73 000 m² (dovoljno za 10 nogometnih stadiona!), a godišnje ga posjeti između 9 do 10 milijuna ljudi, što ga čini „univerzalnim“ muzejom. Drugim riječima, ovaj muzej nudi sveobuhvatan pregled cjelokupnog ljudskog umjetničkog stvaralaštva, od prapovijesti pa do 1848. godine (najstarije muzejsko djelo koje se čuva u Louvreu, statua s nalazišta Ain Ghazal u

ZBIRKE MUZEJA LOUVRE

Da bi izložio 35 000 djela svih vrsta i iz svih povijesnih razdoblja i geografskih područja na najbolji mogući način, Louvre podijeljen je u osam kustoskih odjela. Djela koja ćete vidjeti na imerzivnoj izložbi dolaze uglavnom iz sljedećih zbirki: Grčke, etrušćanske i rimske starine, Egipatske starine, Starine Bliskog istoka, i Slikarstvo.

PREDSTAVLJANJE EDUKATIVNE KNJIŽICE

Ova edukativna knjižica osmišljena je tako da vam pruži osnovne informacije koje će vas pripremiti za posjet festivalu, a sadrži odabir djela koja se prikazuju na imerzivnoj izložbi „Prisutne“.

Spomenuta izložba predstavlja putovanje Louvreovim zbirkama. Ova knjižica upoznat će vas s prikazanim djelima, tako da ćete ih moći lako prepoznati za vrijeme posjeta.

Na izložbi je predstavljeno ukupno šest „glavnih“ djela iz muzeja Louvre, a obrađene su sljedeće teme:

- Mezopotamija, kolijevka civilizacije
- Izum papirusa i njegova raznolika primjena u antici
- Žene u drevnom Egiptu: između podređenosti i slobode
- Etrušćanska civilizacija: most koji spaja kulture
- Porijeklo grčke skulpture
- Mediteran: prostor osvajanja, savezništava i razmjene

Ove teme predstavljane su kronološkim redom, počevši od najstarije mediteranske civilizacije i završavajući s rimskim osvajanjima.

Glavna djela uspoređuju se s drugim djelima iz Louvrea kako bi se prikazalo bogatstvo teme i uspostavile paralele s djelima iz drugih povijesnih razdoblja ili mediteranskih geografskih prostora. Ta djela, koja potječu iz raznih regija mediteranskog bazena (Palmira, Biblos, Memfis, Teba, Cerveteri, Atena itd.), svjedoče o kontinuitetu gospodarskih, kulturnih, političkih, diplomatskih i drugih razmjena na Mediteranu, što traje barem od antičkog doba.

U fokusu izabranih djela nalaze se žene (stvarne ili božanske). Tu su, primjerice, Enheduana, prva pjesnikinja u povijesti čovječanstva (23. st. pr. Kr.), zatim poznata grčka pjesnikinja Sapfo (7. i 6. st. pr. Kr.), carica Livija i Julija Domna, mitološki likovi Medeja, Leda i Europa, a prikazuje se i svakodnevni život žena (svećenice, supruge itd.).

Konačno, ova edukativna knjižica sadrži i aktivnosti za učenje koje možete zadati svojim grupama ili razredima da upotpunite posjet imerzivnoj izložbi, a uključuje i popis potrebne opreme. Uz to, na kraju prezentacije svakog djela, rubrika „Istraži dalje“ nudi pogled na suvremene ili manje suvremene primjere (iz područja književnosti, glazbe, poezije, vizualne umjetnosti itd.), što potvrđuje da su izložena djela relevantna i danas, dok će pojmovnik vašoj grupi ili razredu objasniti neke od ovdje upotrijebljenih izraza.

Teme za razmišljanje

1. MEZOPOTAMIJA, KOLIJEVKA CIVILIZACIJE

2. IZUM PAPIRUSA I
NJEGOVA PRIMJENA U ANTIČKO DOBA

3. ŽENE U DREVONOM EGIPTU: IZMEĐU
PODREĐENOSTI I SLOBODE

4. ETRUŠČANSKA CIVILIZACIJA:
MOST KOJI SPAJA KULTURE

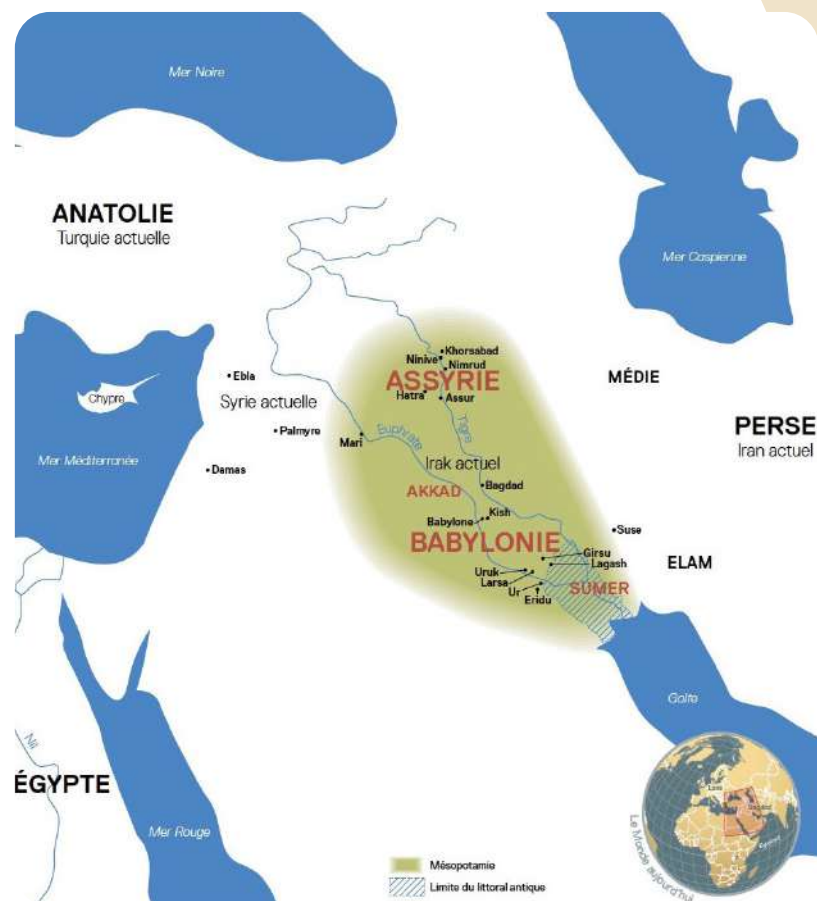
5. PORIJEKLO GRČKE SKULPTURE

6. MEDITERAN: PROSTOR OSVAJANJA,
SAVEZNIŠTAVA I RAZMJENE

1. MEZOPOTAMIJA, KOLIJEVKA CIVILIZACIJE

Enheduanina pločica

Karta Mezopotamije ©Marie D'agostino

Mezopotamija, koja se većim dijelom nalazi na području današnjeg Iraka, doslovno znači „zemlja između rijeka“ i smatra se kolijevkom čovječanstva, gospodarstva i pisma. Upravo su u ovom dijelu svijeta, krajem četvrtog tisućljeća pr. Kr., nastali prvi gradovi (gradovi-države*), kao i prvi politički i administrativni sustavi čovječanstva. Povijest ovog presudnog razdoblja poznata nam je zahvaljujući pločicama ispisanim klinastim pismom, od kojih se nekoliko nalazi u postavu muzeja Louvre.

JESTE LI ZNALI?

Ploče ispisane klinastim pismom su glinene pločice po kojima se pisalo zašiljenom trstikom, a razvili su ih Sumerani. Pismo se zove „klinasto pismo“ zato što se sastojalo od znakova klinastog oblika.

PREDSTAVLJANJE DJELA BR. 1:

Tablet of Enheduanna

(Slika 1) Enheduannina pločica, Irak, 1894. – 1595. pr. K., glina, V: 10,6 cm x Š: 5,8 cm x D: 3,1 cm. Pariz, Louvre. ©RMN-Grand Palais.

U Odjelu za starine Bliskog istoka u Muzeju Louvre nalazi se glinena pločica (Slika 1) visoka svega desetak centimetara. Ona svjedoči o jedinstvenom glasu Enheduane (2286. – 2251. pr. Kr.), prve pjesnikinje u povijesti čovječanstva, vrhovne svećenice* posvećene kultu boga Sina* koja je živjela u gradu-državi Ur*.

Enheduana je bila kći akadskog kralja Sargona, a smatra se najstarijom poznatom književnicom u ljudskoj povijesti. Kao princeza visokog ranga, napisala je više božanskih himni, od kojih joj se do danas pripisuje oko 40, a koje ili veličaju bogove ili govore o trenucima iz njezina života. Ovaj tekst je njezin hvalospjev Innani, odnosno Ištar, božici ljubavi i rata.

PRVA SVJETSKA AUTOBIOGRAFIJA?

Ovaj fragmentarni tekst, pored hvalospjeva božanstvu, predstavlja prvi izraz jedne emotivne autobiografije* (ovdje se prvi put upotrebljava osobna zamjenica „ja“). Enheduana kroz metaforu* opisuje svoje progonstvo, kajanje i gubitak svećeničkih* dužnosti. Naime, nakon očeve smrti Enheduana je izgubila položaj vrhovne svećenice. Zbog toga je odlučila ovom himnom zazvati u pomoć božicu Inanu (ili Ištar).

NASTANAK GRADOVA I IZUM PISMA

Ovdje vidimo još jednu pločicu iz Mezopotamije (Slika 2), koja potječe iz 2. tisućljeća pr. K., a svjedoči o tome kako je pisanje postalo način pripovijedanja. Prije toga, pismo je služilo samo za računanje (npr., kod prodaje dobara). Ova pločica sadrži priču o bogu Enkiju* i božici Ninmah*, koji su se pobunili protiv nezahvalnog rada na čišćenju rijeka i kanala.

(Slika 2) Sumerski mit o nastanku čovjeka, ali i muzičara, Irak, 1800. – 1700 pr. K., glina, V: 14,3 cm x Š: 10,8 cm x D: 3,7 cm. Pariz, Louvre. ©RMN-Grand Palais.

PISMO KAO SREDSTVO UJEDINJAVANJA LJUDI

Na slici je prikazana stela (kamena pločica) s likom akadške* božice Ištar (Slika 3), koja će se s vremenom početi povezivati sa sumerskom božicom Inanom. Stela govori o ujedinjenju kultura i procesu asimilacije*, osobito kroz dijeljenje istog pisma. U sumerskoj mitologiji događa se da jedna božica ima dva imena, kao što je slučaj Ištar i Inane – božice ljubavi i rata.

(Slika 3) Ištar iz Arbele*, Sirija, između 9. i 7. stoljeća pr. K., kamen, V: 121 cm x Š: 82 cm x D: 30 cm. Pariz, Louvre. ©RMN-Grand Palais.

(Slika 4) Atena, Italija, 130. – 90. pr. K., mramor, V: 230 cm. Pariz, Louvre. ©RMN-Grand Palais.

(Slika 5) Afrodita, Italija, 25. pr. K. – 50. po. K. mramor, V: 149 cm. Pariz, Louvre ©RMN-Grand Palais.

Ove dvije statue grčko-rimskih božica pokazuju kako su se spomenute mezopotamijske religijske figure asimilirale u grčku i rimsku kulturu (Inana/Ištar). Grčka i rimska božica dobile su iste karakteristike i spol kao i mezopotamijska božica, iako su im se imena i izgled promijenili. Upravo su od Ištar i Inane, mezopotamijskih božica ljubavi i rata, nastale Afrodita (božica ljubavi) i Atena (božica rata).

I STRAŽI VIŠE

Ako želite istražiti više, kao polazište možete upotrijebiti sljedeće primjere (uz mogućnost da s razredom potražite i druge primjere):

MAY ZIADÉ

May Ziadé (1886.–1940.) bila je libanonsko-palestinska spisateljica, pjesnikinja i esejistica. Kao pionirka orijentalnog feminizma i preporoda arapske književnosti, pisala je o nostalgiji, strahu od prolaznosti vremena i melankoliji.

- U razredu možete pročitati pjesmu „Tuga“ iz njezine zbirke „Cvijeće sna“, koju je objavila 1910. pod pseudonimom Isis Copia.

MAHMOUD DARWICH

Mahmoud Darwich (1941.–2008.), bio je palestinski pisac i pjesnik, poznat po pisanju o izgnanstvu. U razredu možete pročitati pjesmu „Mojoj majci“ (1966.), koja govori o pjesnikovoj nostalgiji za djetinjstvom.

OROUBAH DIEB

Oroubah Dieb (1968.) je sirijska vizualna umjetnica koja je diplomirala na Institutu za umjetnost u Damasku 1991.. Često piše o izgnanstvu, izbjegličkim kampovima, ženama i djeci, pogotovo otkako je zbog rata morala napustiti rodnu zemlju.

- Možete pokazati razredu jedan od njezinih radova (npr., „Izgnanstvo I“, iz 2020., kombinirana tehnika, kolaž) i pitati učenike da vam opišu kakve emocije slika u njima budi i kakvu priču priča umjetnica.

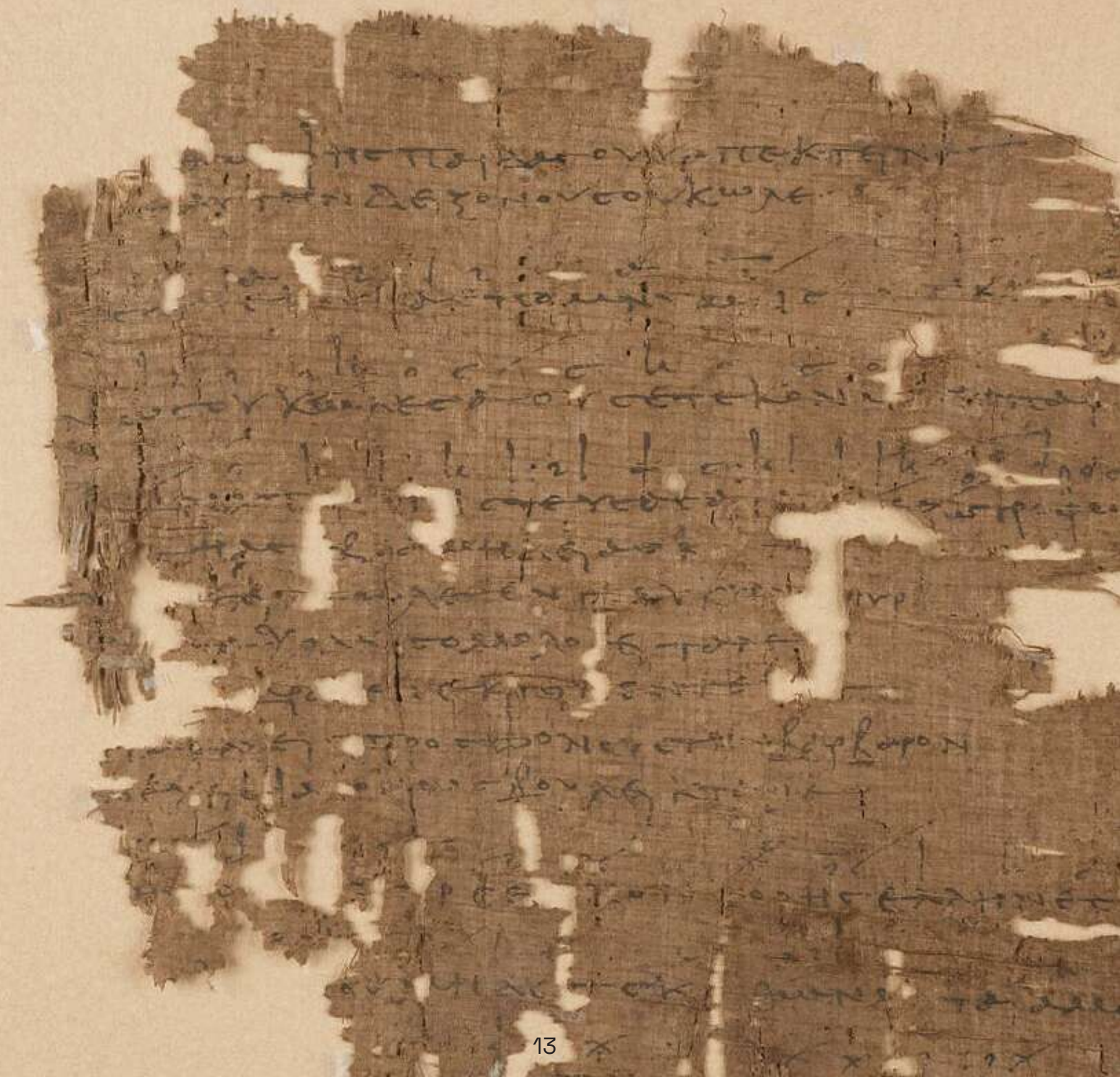
AKTIVNOST ZA USVAJANJE GRADIVA (6–15 GOD.):

Osmislite stelu u čast boga ili božice po želji. Nacrtajte stelu u velikom formatu, poštujući njezine karakteristike. Podsjetimo, stela je uspravan spomenik koji prikazuje jednu ili više figura, ili od struka prema gore, ili od glave do pete, s napisima koji otkrivaju identitet te figure ili sadrže molitve.

Materijal: papir formata A4 ili A3, olovke, bojice, flomasteri.

2. IZUM PAPIRUSA I NJEGOVA RAZNOLIKA PRIMJENA U ANTICI

Notni zapis „Medeje“ autora Karkina Mlađeg, na papirusu

Papirus je jedan od najstarijih pisaćih materijala u povijesti čovječanstva. Upotrebljavao se više od četrdeset stoljeća, i to ne samo za hijerogliffe, već i za hijatsko, demotsko, grčko, koptsko, latinsko i arapsko pismo. Zahvaljujući svojoj jednostavnosti i praktičnosti, potisnuo je glinene pločice koje su se u to vrijeme koristile u Mezopotamiji.

Danas sačuvani papirusi* svjedoče o bogatoj baštini antičkih civilizacija. Služili su u razne svrhe – za pravne i administrativne tekstove, dopisivanje, književnost, enciklopedije, himne i pogrebne tekstove.

MALI RJEČNIK ZABORAVLJENIH PISAMA!

Hijeratsko pismo: sustav pisanja u drevnom Egiptu zahvaljujući kojem su pisari mogli pisati brzo – upotrebom simbola pretvarali su hijerogliffe u jednostavnije znakove.

Demotsko pismo: kurzivno pisanje (pisanje gdje su slova povezana) koje se upotrebljavalo od 7. stoljeća pr. K. u Egiptu, da bi se pojednostavilo hijeratski sustav pisanja.

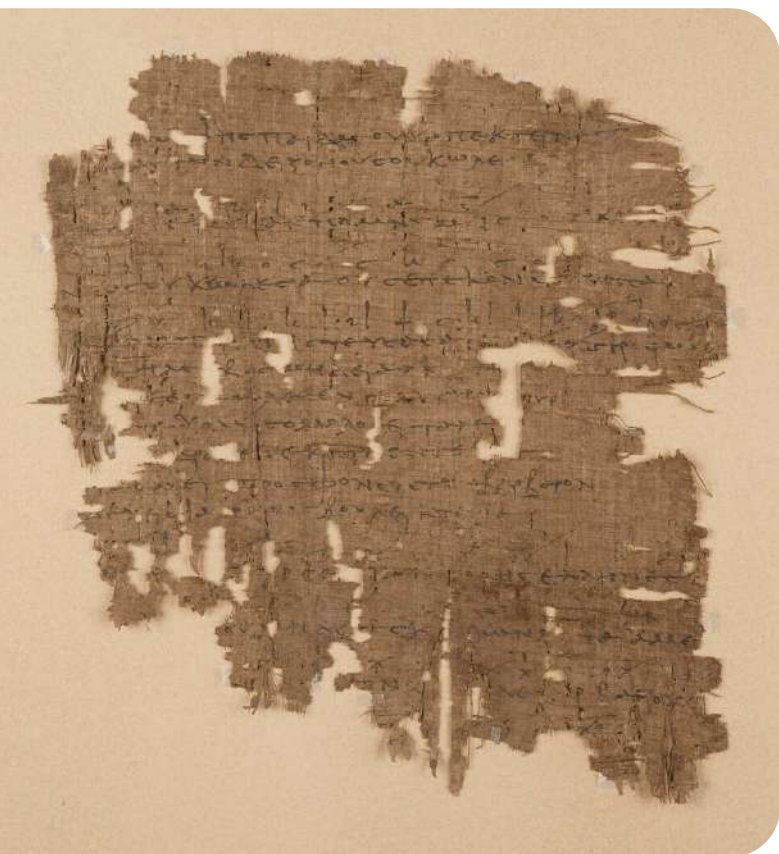
Koptsko pismo (i jezik): sustav pisanja i govorenja koji potječe iz demotskog; temelji se na grčkom alfabetu, a prethodio je modernim oblicima egipatskog jezika.

REDSTAVLJANJE RADA BR. 2:

Notni zapis „Medeje“ autora Karkina Mlađeg, na papirusu

Ovaj mali dokument, koji je nanovo otkriven prije dvadesetak godina u jednoj zbirci arapskih, koptskih, demotskih i grčkih papirusa, ima veliko značenje za povijest književnosti i glazbe (Slika 6). Sadrži 22 retka teksta i glazbe, ispisanih vještom rukom, vrlo tankom trskom umočenom u tintu na bazi ugljika. Riječ je o prijepisu koji je izradio iskusan pisar – na papirusu ništa nije prekríženo i nema nijednog ispravka. Moguće je da je to učinio umjetnik koji je prikupljao poznate arije i skladbe. Ovaj papirus svjedoči o praksi u grčko-rimskom Egiptu da se prepisuju klasična djela.

Ova slika prikazuje ulomak iz tragedije iz 4. stoljeća pr. Kr., pod naslovom „Medeja“, čiju je glazbu skladao Karkin Mlađi. Otkriće ovog notnog zapisa posebno je važno, jer se među stotinama tisuća dosad pronađenih grčkih papirusa nalazi tek nešto više od stotinu glazbenih fragmenata. Ovakvi notni zapisi stoga predstavljaju jedini način da upoznamo glazbu stare Grčke, jer iz tog razdoblja nemamo sačuvanih instrumenata ni glazbenih traktata.

(Slika 6) Notni zapis „Medeje“, autora Karkina Mlađeg, na papirusu, Egipat, 100–199 CE, papyrus, V: 13 cm x Š: 12 cm. Pariz, Louvre. ©RMN-Grand Palais.

(Slika 7) Papirus s književnim tekstom, Sirija, 170.–160. pr. Kr., Š: 107 cm x V: 16.7 cm. Pariz, Louvre. ©RMN- Grand Palais.

Ovo je fragment papirusa s književnim tekstom, koji potječe iz 2. stoljeća pr. K. (Slika 7). Otkriven je u Memfisu*. Ispisan je na grčkom, a sadrži nekoliko ulomaka iz tragedija i književnih tekstova. Među njima je i osam stihova iz „Medeje“, tragedije koju je napisao Euripid*, te nekoliko redaka o mitu o otmici Europe*.

PRIKAZ GLAZBE U ANTIČKOJ UMJETNOSTI

Ma koliko se daleko osvrnuli u prošlost, čini se da je glazba uvijek postojala, čak i prije izuma glazbenih instrumenata. Glazba se stvarala pljeskanjem, udaranjem drva o drvo, kamena o kamen. S pojavom pojma ritma, glazbena praksa vrlo se brzo počela zapisivati, da se potakne ples bogova, moćnika, a naposljetku i naroda. Grci su među prvima počeli ovom obliku umjetnosti davati iznimnu važnost – veću nego, primjerice, poeziji ili plesu. Sve što znamo o glazbi u staroj Grčkoj dolazi iz teorijskih rasprava, djela pjesnika i pisaca, kao i prikaza na vazama. Također, važnu ulogu glazbe kod starih Grka možemo vidjeti u djelima kao što su Delfijske himne Apolonu i Oda Afroditi koju je skladala Sapfo (ili Sappho), najveća pjesnikinja grčke antike.

Na slici 8 vidimo grčku lirsku pjesnikinju Sapfo, rođenu na otoku Lezbosu u sjevernom Egejskom moru. Njezine pjesme gotovo su sve monodijske* a njezina jedina u cijelosti sačuvana pjesma jest ona upućena božici Afroditi. Većina njezinih pjesama danas su nam poznate upravo zahvaljujući papirusima pronađenima u 19. stoljeću. Pjesme su u fragmentima, a govore o njezinoj obitelji i prijateljima.

(Slika 8) James Pradier, Sapfo, Francuska, 1848, gips, V: 41.6 cm. Pariz, Louvre. ©RMN-Grand Palais.

Figurica mlade djevojke koja pleše još je jedno djelo koje možemo povezati s glazbom iz tog doba (Slika 9). Pronađena je u Ateni, nedaleko od spilje posvećene bogu Panu* i nimfama, a načinjena je od terakote. Vjerojatno predstavlja nimfu* povezanu s Panom, ili pak menadu* povezanu s Dionizom ili Afroditom. Njezina živahna poza (nakrivljena glava, lepršav ogrtač, lijeva ruka iza leđa) govori o želji njezina tvorca da dočara svu energiju i pokrete plesačice.

(Slika 9) Figurica mlade djevojke koja pleše, poznata kao Titeuxova* plesačica, Grčka, 375–350 pr. K., terakota s tragovima boje, V: 21 cm. Pariz, Louvre. ©RMN-Grand Palais.

OD SMIJEHA DO SUZA: IZRAŽAVANJE EMOCIJA

Neke pjesme iz antike i srednjeg vijeka sačuvane su u cjelovitom obliku, a neke samo u dijelovima, ali jasno je da odražavaju stanje duše i emocija te da su bile usko vezane uz religije drevnih kultura. Također, odražavale su i radost, osjećaj koji je i u egipatskom i u grčkom svijetu bio dio kolektivnog iskustva. U starom Egiptu vjerovalo se u Hator*, božicu radosti i glazbe, i u njezinu su se čast priređivale svečanosti i slavlja.

Između 2200. i 1900. pr. Kr., jedna lokalna dinastija vratila je sjaj gradu Biblosu, današnjem Džubailu u Libanonu. Upravo su ondje otkrivene male zlatne maske (Slika 10) koje prikazuju božicu s ljudskim licem i kravljim ušima.

(Slika 10) Maska božice Hator u zlatu, Libanon, 1200 pr. K. – 324 po. K., zlato, V: 12.8 cm x Š: 11.6 cm. Pariz, Louvre. ©RMN-Grand Palais.

JESTE LI ZNALI?

U ženskom pjesničkom stvaralaštvu Mediterana često su se opisivali osjećaji gubitka i boli. To se može vidjeti u zbirkama Louvrea kroz različite prikaze takozvanih narikača (npr. Izida* koja oplakuje Ozirisa*), pogrebnim portretima koji čuvaju uspomenu na preminule i pogrebnim reljefima s natpisom „Avaj!“, s lokaliteta Palmira u Siriji.

Ovaj rijedak primjerak skulpture od terakote (Slika 11) mogao bi prikazivati božicu Izidu koja oplakuje svog brata i supruga Ozirisa. Ovakav položaj s rukom na glavi bio je tipičan izraz žalovanja i lamentacije*.

(Slika 11) Ožalošćena žena, Egipat, 1550. – 1425. pr. K., oslikana terakota, V: 24,3 cm. Pariz, Louvre. ©RMN-Grand Palais

Ovaj pogrebni reljef (Slika 12) prikazuje poprsje žene odjevene u tuniku i plašt pričvršćen trapezoidnom fibulom*. Na fibuli se vidi mala lavlja glava, a žena rukom dodiruje obraz u iskazu patnje. Kad bi stanovnici Palmire odavali počast preminulima, koristili su ovakve stele s epitafom*, koji je sadržavao ime pokojnika, njegovo podrijetlo i tipičan izraz žalovanja („Avaj!“).

(Slika 12) Ummayyat, kći Yarhaija. Avaj!, Sirija, 100. – 200 po. K, vapnenac, V: 53 cm x Š: 43 cm x D. 21 cm. Pariz, Louvre. ©RMN-Grand Palais.

Smatrane jednim od najljepših izraza grčke skulpture, ove male polikromatske* figurice bile su dragocjeni predmeti korišteni u hramovima i kućama kao ukrasi ili pogrebni predmeti. Ova figurica prikazuje profesionalnu narikaču (Slika 13), osobu unajmljenu da izražava tugu (lamentira*) na pogrebu.

(Slika 13) Figurica Tanagre*, središnja Grčka, 600. pr. K., glina, V: 18,5 cm. Pariz, Louvre. ©RMN-Grand Palais..

ISTRAŽI VIŠE

Ako želite istražiti više, kao polazište možete upotrijebiti sljedeće primjere (uz mogućnost da s razredom potražite i druge primjere):

ENSEMBLE KÉRYLOS

Ansambl Kérylos oformila je 1990. godine Annie Bélis. Ovaj sastav izvodi grčku glazbu onako kako bi je izvodili stari Grci.

Link: <https://www.kerylos.fr/>

- Prijedlog: razred može poslušati jednu od pjesama ansambla Kérylos.

SUGGESTED LEARNING ACTIVITY (AGES 9–15) :

Smislite epsku himnu za božicu po vašem izboru, u stilu pjesnikinje Sapfo.

Podsjetimo: epska himna slavi nekog junaka ili junakinju, veliča njihova djela, osobine i postignuća, a sadrži i neku molbu njima upućenu.

Materijal: list papira A4, olovke, flomasteri

Ulomak iz Sapfine pjesme „Himna Veneri“:

“Besmrtna Venero, koja si u sjaju ljepote uzdignuta na prijestolju, o kćeri Zeusova, O ti, vična svakom umijeću ljubavi i zamci lukavoj; o, strašna moći pred kojom se klanjam, oslobodi dušu moju i razriješi je okova oštre agonije i brige mračne. Dođi nam, dobrostiva, uho svoje prikloni mojim zemaljskim pjesmama, napusti zvjezdan sjaj Zeusova dvora, u kolima upregnutim konjima krasnim, (...) Što ti reče, božice velika? Oh, dođi nam, i ublaži nam bol...”

3. ŽENE U DREVNOM EGIPTU: IZMEĐU PODREĐENOSTI I SLOBODE

Statua Karomame, Amonove štovateljice

U antici, a osobito tijekom faraonskog razdoblja (3100. –30. pr. Kr.), egipatske žene imale su gotovo ravnopravan položaj s muškarcima, barem pred zakonom. Stoga su mogle stjecati vlastitu imovinu i njome raspolagati, mogle su s ocem raspravljati o izboru supruga i čak se razvesti, a mogle su se baviti i određenim zanimanjima ili znanostima (pisarstvo, medicina, kirurgija).

ŠTO JE KRALJEVSKA SUPRUGA?

Za razliku od muškaraca iz običnog puka, faraon je mogao imati više žena. Među tim ženama jedna je imala poseban status – „velika supruga“ ili „kraljevska supruga“. Smatrala se savjetnicom kralja i bila je jedina koja je nosila ista obilježja kao faraon i božanstva, a imala je i ključnu ulogu u odgoju nasljednika prijestolja.

(Slika 14) Fragment oslikanog pokrova, Egipt, 1295. – 1069. pr. K., lan, V: 25 cm x Š: 21 cm. Pariz, Louvre.
©RMN-Grand Palais.

JESTE LI ZNALI?

U starom Egiptu postojale su žene visokog ranga, pa čak i žene-faraoni, što je bio najviši mogući status. Štoviše, mnoge kraljevske supruge (poput Nefertari, supruge faraona Ramzesa II., ili Nefertiti, supruge faraona Eknatona) imale su golem politički i diplomatski utjecaj na svoje muževe. Međutim, morale su se obvezati na vjernost, dok su muškarci mogli imati više žena.

REDSTAVLJANJE RADA BR. 3:

Statua Karomame, Amonove štovateljice

Diljem mediteranskog bazena – u Egiptu, Grčkoj, Libanonu i Italiji, pa čak i Tunisu – velika svetišta okupljala su proročice, žene posvećene religiji, i vjernice koje su iskazivale ljubav prema božanstvu kojemu su se klanjali. Mnoge od njih prikazane su u umjetnosti, što dokazuje i brončana statua Karomame (Slika 15). Statuu je 1827. godine pronašao Jean-François Champollion, francuski egiptolog (1790. – 1832.), koji je prvi na svijetu dešifrirao hijerogliffe. Natpis na postolju otkriva identitet prikazane žene: „ljubljenka Amona-Ra; ona je njegova božanska supruga, božanska štovateljica“.

Ova iznimno vješto izrađena statua govori o važnosti žena u 9. stoljeću pr. Kr. Naime, žene su jačale veze između kraljevske vlasti i klera Amona*, u vrijeme kada je Egipat bio podijeljen između „svećenika-kraljeva“ (na jugu) i faraona (na sjeveru).

(Slika 15) Statua Karomame, Amonove štovateljice, Egipat, 870. pr. K., bronca, V: 64 cm. Pariz, Louvre. ©RMN-Grand Palais

JESTE LI ZNALI?

Postojalo je razdoblje u Egiptu kada je faraon Smendes, navodno iz grada Tanisa*, preuzeo kontrolu nad sjeverom zemlje, dok je jug zemlje bio pod vlašću Amonovih vrhovnih svećenika u Tebi*, koji su se proglasili kraljevima i gomilali zemljišta da bi povećali svoju moć. Djevojke su se tada slale u Tebu da postanu „Amonove štovateljice“, a time i Amonove supruge. Na taj način faraoni su mogli održavati kontrolu nad svećenicima-kraljevima u Tebi.

Ovaj ulomak pločice (Slika 16) **dokaz je diplomatskih razmjena između egipatskog i hetitskog dvora. Na pločici se spominje kraljevski brak između kćeri hetitskog* kralja Hattušilija III. (1267. – 1237. pr. Kr.) i faraona Ramzesa II. (1301. – 1236. pr. Kr.).** Ovaj bračni savez* uslijedio je 13 godina nakon mirovnog ugovora potpisanog nakon bitke kod **Kadeša***, kojom su se oko 1274. pr. Kr. okončali višegodišnji sukobi između Hetitskog kraljevstva i Egipta. Napisana akadskim jezikom, ova pločica omogućuje nam da saznamo više o položaju žena (pogotovo strankinja) i **međudinastijskim brakovima*** na egipatskom dvoru.

(Slika 16) Ulomak pločice s pismom Ramzesa II. upućenim Hattušiliju III., u kojem se spominje brak kćeri hetitskog kralja s faraonom, Turska, 1450. – 1190. pr. K., terakota, V: 5,7 cm x Š: 5,5 cm x D: 2,4 cm. Pariz, Louvre. ©RMN-Grand Palais.

BOŽANSKE ŠTOVATELJICE, JAMSTVO FARAONOVE MOĆI

Titula „štovateljice“ odnosila se na određene **svećenice posvećene božici Hator** (egipatski pandan Afroditi, božici ljubavi) ili bogu Amonu, oko kojih se u Tebi (južni Egipat) razvio pravi kult. **Tijekom određenih rituala egipatske djevojke odabirale su se za Amonove supruge.** Njihova uloga bila je od presudne važnosti unutar Amonova klera. Naime, ove žene služile su kao predstavnice vladara u egipatskoj vjerskoj metropoli. Uživale su status sličan božanskome i morale su **cijeli život ostati u celibatu, odnosno u braku s vrhovnim bogom.** Obično su bile **okružene pjevačicama djevicama i sudjelovale su u obredima u svetištima.**

Ova skulptura (Slika 17) svjedoči o **središnjoj ulozi žena u religiji starog Egipta**, posebice vezano za štovanje Amona u tom razdoblju. Titulu „štovateljice“ nosile su žene iz potpuno različitih slojeva egipatskog društva, a zapravo je označavala svećenice u službi boga Amona – to su bile **moćne žene, s važnim vjerskim i političkim ulogama.**

(Slika 17) Henoutideh, Amonova pjevačica, Egipat, 1425. – 1400. pr. K., pješčenjak, V: 102 cm. Pariz, Louvre. ©RMN-Grand Palais

POLOŽAJ ŽENE U IMUĆNIM BRAKOVIMA

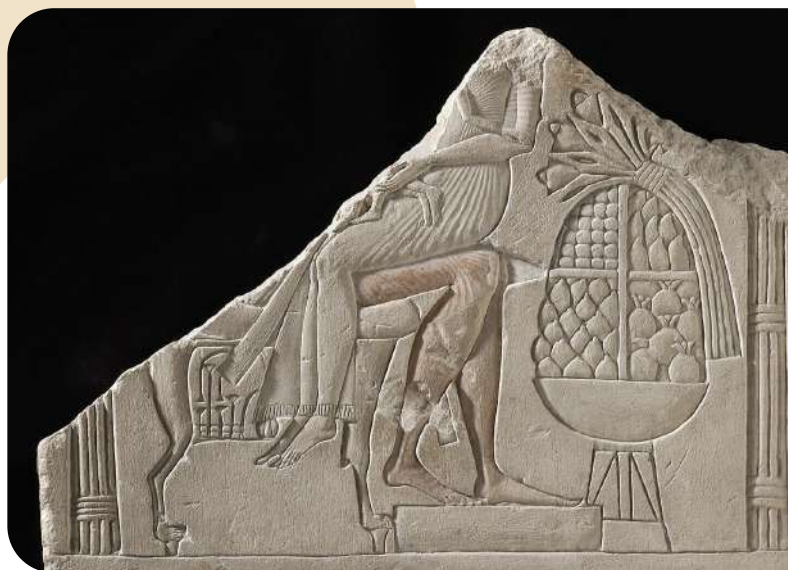
Kad je riječ o kućanstvu u starom Egiptu, žena je prije svega imala ulogu **domaćice**: upravljala je poslovima kućanstva, nadzirala sluge, a uz to je morala biti i savršena konkubina*, iako je njezin muž mogao imati i druge žene.

(Slika 18) Muškarac je prikazan **u pokretu**, što je tradicionalno označavalo onoga koji radi. Možemo to usporediti sa statuom **Karomame**, koja također **prikazuje pokret, iako je riječ o ženi**. Taj prikaz Karomame u pokretu **svjedoči o njezinoj važnosti**.

(Slika 18) Kip para, Egipat, 2500. – 2365. pr. K., vapnenac, V: 52,8 cm. Pariz, Louvre. ©RMN- Grand Palais.

Kao i većina prikaza ljubavnih parova, i ovaj reljef (Slika 19) govori o obiteljskom životu

(Slika 19) Eknaton, Nefertiti i njihova djeca, Egipat, 1350. – 1330. pr. K., vapnenac, V: 24,7 cm x Š: 34 cm x D: 5,5 cm. Pariz, Louvre. ©RMN-Grand Palais

ISTRAŽI VIŠE

Ako želite istražiti više, kao polazište možete upotrijebiti sljedeće primjere (uz mogućnost da s razredom potražite i druge primjere):

HATŠEPSUT

Hatšepsut (1508. – 1458. pr. K.), **jedina žena-faraon u starom Egiptu**, često je prikazivana sa svim obilježjima faraona – na primjer, s tkaninom koja prekriva prepone i lažnom bradom.

- Možete pokazati razredu jednu od Hatšepsutinih statua koje se čuvaju u Louvreu i potaknuti učenike da je opišu.

NAWAL EL SAADAWI

Nawal El Saadawi (1931. – 2021.), egipatska spisateljica, koja u svojim djelima opisuje promjene u položaju žena u egipatskom društvu. Bila je pionirka emancipacije žena u arapskom svijetu.

- Možete raspraviti o njezinom poluautobiografskom romanu „Memoari jedne liječnice“. Roman govori o mladoj Egipćanki za vrijeme 1950-ih, koja želi postati liječnica. Nailazi na nerazumijevanje obitelji koja od nje očekuje da pristane na dogovoreni brak i majčinstvo. Tako započinje njezina mukotrpna borba...

FAIROUZ

Fairouz (r. 1934), **libanonska pjevačica, diva arapskog svijeta**, koju nazivaju i „arapskom dušom“ i „libanonskom ambasadoricom zvijezda“. Potječe iz skromne kršćanske obitelji iz Beiruta, a poznata je po svom jedinstvenom glasu, karizmi i kratkim, nostalgičnim pjesmama u kojima pjeva o ratu, progonstvu i snu o jedinstvu.

- U razredu možete poslušati njezinu pjesmu „Bhebbak ya Lebnan“ („Volim te, moj Libanone“), iz 1973.

4. ETRUŠČANSKA CIVILIZACIJA: MOST KOJI SPAJA

Sarkofag supružnika

Etrušćanska (etrurska) civilizacija, koja se smatra prvom velikom italiskom civilizacijom prije uspona Rima, razvila se krajem 12. stoljeća pr. Kr. i trajala je sve do 1. stoljeća pr. Kr. Njezino područje prostiralo se od Padske nizine na sjeveru do Salernskog zaljeva na jugu. Etrušćani su, zahvaljujući razvoju trgovine, sklapanju vojnih saveza i snažnoj pomorskoj aktivnosti, uspostavili kontakte s drugim mediteranskim civilizacijama poput Grka i Feničana. Iz tih kontakata proizašla su umjetnička, obrtnička i vjerska djela koja svjedoče o spoju različitih kultura.

ZA GEOGRAFIJE

Italiski: pojam koji označava narode koji su naseljavali Apeninski poluotok, poznate od 1. tisućljeća pr. Kr., a koje je Rim postupno asimilirao od 3. stoljeća pr. Kr.

Padska nizina: prostrana nizina na sjeveru Italije koja obuhvaća velike gradove poput Torina, Milana i Pavije.

Salernski zaljev: dio mora uz jugozapadnu obalu Italije.

Fenicija: antička civilizacija sastavljena od neovisnih gradova-država, koja se nekoć prostirala na području današnje Sirije, Libanona i sjevernog Izraela.

Apulija: antički naziv za regiju Puglia na jugu Italije.

Karta Italije: ekspanzija Etrušćana
©TheNationalGeographic.

PREDSTAVLJANJE RADA BR. 4:

Sarkofag supružnika

Godine 1845. Giampietro Campana, veliki kolekcionar antikviteta i umjetničkih djela, otkrio je ovaj sarkofag (Slika 20) u etrušćanskoj nekropoli* Cerveteri (sjeverozapadno od Rima). Ovo djelo je dokaz umijeća u pečenju gline, a prikazuje bračni par koji sudjeluje u gozbi u ležećem položaju (smatralo se da probava bolje radi kad se leži).

(Slika 20) Sarkofag supružnika, Italija, 520. – 510. pr. K., terakota, V: 114 cm (s poklopcem) x Š: 194 cm x D: 74 cm. Pariz, Louvre. ©RMN-Grand Palais.

GOZBA U LEŽEĆEM POLOŽAJU?

Ova aristokratska praksa iz 7. stoljeća pr. Kr. potječe iz Grčke i Bliskog istoka, a poslije su je preuzeli i Rimljani. Međutim, za razliku od Grkinja, Etrušćanke su sudjelovale na ovim gozbama zajedno sa svojim muževima. Banketi su imali veliko društveno značenje, bili su mjesto sklapanja saveza, održavanja odnosa među obiteljima i obilježavanja važnih događaja (blagdana, rođendana, vjenčanja, sprovoda i sl.).

JESTE LI ZNALI?

Giampietro Campana Giampietro Campana (1809. – 1880.) bio je veliki rimski buržuj, bankar i strastveni kolekcionar talijanske umjetnosti, ali je bio poznat i kao kradljivac i krivotvoritelj.

Ova posuda za miješanje vina i vode, poznata kao „krater“ (Slika 21) izrađena je u etrušćanskom stilu, ali vidi se utjecaj grčke umjetnosti. Krateri su, naime, bili uobičajeni predmeti na grčkim gozabama. Uz to, prikazuje mit o Europi, što je još jedan dokaz razmjena koje su se odvijale među kulturama. Upravo se u grčkoj mitologiji, i to u 7. stoljeću pr. Kr., pojavljuje lik Europe, princeze iz Fenicije (današnjeg Libanona), koju je Zeus zaveo preobrazivši se u bika.

(Slika 21) Krater (antička posuda), Otmica Europe, Apulija, oko 360. pr. K., glina, V: 48 cm. Pariz, Louvre.

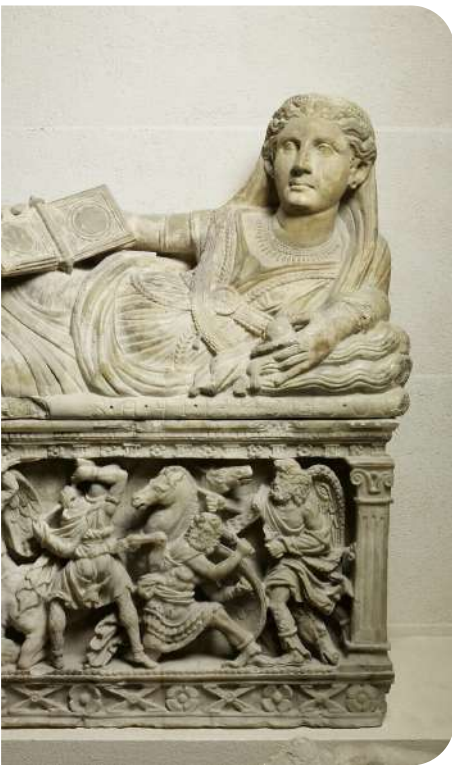
Ovaj krater (Slika 22) grčkog je porijekla, a također svjedoči o dijalogu između grčke i etrušćanske kulture (to se još zove i kulturni transfer*).

(Slika 22) Krater, Apulija, oko 460. pr. K., glina, V: 37 cm. Pariz, Louvre. ©RMN-Grand Palais.

VAŽNIJA ULOGA ŽENA U ETRUŠĆANSKOM DRUŠTVU

Etrušćanke su uživale su mnogo veću slobodu od svojih grčkih ili rimskih suvremenika. Iako su i one bile podređene svojim muževima i nikad nisu postajale vladarice, mogle su izlaziti, sudjelovati na gozabama (praksi tada rezerviranoj za aristokrate), slobodno prisustvovati igrama, sudjelovati u političkom životu, obavljati svećeničke dužnosti i piti vino. Štoviše, Etrušćanke su se smatrale slobodnim osobama i imale su svoja prava, zbog čega su uživale bolji pravni položaj nego žene u ostatku Mediterana. Budući da **nema pisanih izvora iz etrušćanskog razdoblja**, upravo nam na **arheološki materijal pronađen tijekom iskopavanja etrušćanskih grobova i nekropola svjedoči o posebnom društvenom ugledu žena.**

Na slici je prikazana kremacijska urna* (Slika 23), vrlo česta u grčkim i etruščanskim pogrebnim običajima. Namijenjena za pohranu pepela pokojnika, ukrašena je reljefom na prednjoj strani i likom pokojnice na poklopcu. Ova urna prikazuje Larthi Ceicnei Prenthrei, ženu staru 25 godina, u tradicionalno muškoj pozi (poza muškarca na gozbi) i s knjigom u ruci, što upućuje na to da je bila obrazovana.

(Slika 23) Majstor Mirtila, poklopac urne, Italija, alabaster, 175. – 150. pr. K., V: 48 cm x Š: 79 cm x D. 33 cm. Pariz, Louvre. ©RMN-Grand Palais.

ETRUŠČANSKO NASLIJEĐE U RIMSKOJ KULTURI

Etruščanska kultura, poznata po načinu življenja ispunjenog profinjenošću i znanjem, ostavila je dubok trag na antički Rim. To potvrđuje i etruščansko umijeće obrade plemenitih metala i dragog kamenja, razvoj arhitekture i bogata kulturna baština. Etruščani su između 4. i 1. stoljeća pr. Kr. postupno bili asimilirani u Rimsko Carstvo. Isticali su se kao vješti moreplovci i vrsni obrtnici, koji su, unatoč otvorenosti prema drugim mediteranskim kulturama, uspjeli očuvati svoj identitet. Rimljani su uvelike preuzeli njihovo izvanredno nasljeđe: etruščanski simboli poslužili su i kao obilježja rimske vlasti (kurulska stolica, liktorski svežnjevi, toga, bula), a štovali su i iste bogove – mijenjali su im samo imena ili pojedina obilježja.

SIMBOLI RIMSKE VLASTI

Kurulska stolica: porijeklom iz etruščanske tradicije, ova stolica bila je jedan od glavnih simbola moći u Rimu. U početku je bila namijenjena isključivo magistratima, a poslije, za vrijeme Augusta (63. pr. Kr. – 14. g. po. Kr.), postala je i jedno od carevih obilježja. **Liktorski svežnjevi:** sjekira okružena snopom drvenih štapova u antici je bila simbolički predmet i sredstvo kažnjavanja koji su liktori (javni službenici) nosili ispred rimskih magistrata. **Toga:** velik komad vunene tkanine koji se nosio preko odjeće i koji je u antičkom Rimu bio znak pripadnosti građanstvu. **Bula:** okrugli privjesak od zlata (za bogate) ili kože (za siromašne), nošen u antičkom Rimu kao amajlija.

NEKOLIKO PRIMJERA

Venera* je rimska božica koja ima slična obilježja kao i etruščanska božica Turan* (obje su božice ljubavi, ljepote, plodnosti i zdravlja). I ovo je dokaz bliskosti između ovih dviju kultura.

(Slika 24) Milska Venera, Grčka, 2. st. pr. K., mramor, V: 204 cm. Pariz, Louvre. ©RMN-Grand Palais.

Supruga cara Augusta (63. pr. Kr. – 14. po. Kr.), Livija (58./59. pr. Kr. – 29. g. po. Kr.) ovdje je prikazana kao Cerera (Slika 25), rimska božica poljoprivrede, žetve i plodnosti (grčki pandan joj je Demetra). Car August volio je isticati model rimske matrone* (kreposna, posvećena kućanstvu). Livija je prva carica koja je nakon smrti proglašena božicom*, a u povijesti je ostala zapamćena kao uzorna supruga nakon 52 godine braka.

(Slika 25) Statua Livije kao Cerere, Italija, 25. – 50. g. po. K., mramor, V: 199 cm. Pariz, Louvre. ©RMN-Grand Palais.

Rimska carica sirijskog porijekla, Julija Domna (160. – 217.), ovdje je prikazana kao Izidina* svećenica (Slika 26). Ova skulptura suprotstavlja se ograničavanju žena samo na kućanstvo i njihovom gubitku političkog utjecaja. Naime, Julija Domna bila je carica s istaknutom ulogom i smatrala se božicom.

(Slika 26) Julija Domna, Grčka, 193. – 209. g. po. K., mramor, V: 202 cm. Pariz, Louvre. ©RMN-Grand Palais

ISTRAŽI VIŠE

Ako želite istražiti više, kao polazište možete upotrijebiti sljedeće primjere (uz mogućnost da s razredom potražite i druge primjere):

CHRISTINE DE PIZAN

Christine de Pizan (1364./1365. – 1430) bila je **srednjovjekovna pjesnikinja**. Smatra se **prvom francuskom autoricom koja je uspjela pisanjem zarađivati za život**. U svojim je tekstovima hvalila vrline Tanakile (etrušćanske plemkinje koja je živjela u 6. stoljeću pr. Kr.).

- U razredu možete pročitati ulomak iz njezinog romana „La Cité des dames“, (Grad žena), 45. poglavlje, gdje govori o **Tanaquil**, vrijednoj i odanoj ženi koja je bila uzor Rimljankama.

BAYA

Baya (1931-1998) je bila **alžirska slikarica** koja je u svojim radovima najviše voljela prikazivati **žene i njihovu svakodnevicu** (s cvijećem, predmetima iz kućanstva, glazbenim instrumentima, namještajem, voćem itd.).

- Možete pokazati razredu jednu od njezinih slika (npr., „Conte 1: La dame dans sa belle maison“ (Priča prva: dama u lijepoj kući), 1947., gvaš na papiru, 24 x 31 cm) te potaknuti učenike da opišu njezine boje i emocije koje ta slika u njima izaziva.

A marble statue of a woman, likely a Kora, standing and facing forward. She has a long, braided wig (strophion) that covers her head and shoulders. Her right hand is raised to her chest, and her left hand is at her side. She is wearing a long, pleated dress (chiton) with a belt (strophion) at the waist. The statue is made of light-colored marble and shows signs of age and wear.

5. PORIJEKLO GRČKE SKULPTURE

Kora (statua) dame iz Auxerre

Iako nema mnogo sačuvanih djela iz grčke antike, postoji dovoljan broj fragmenata originala i kopija da dobijemo ideju o njihovim obilježjima.

JESTE LI ZNALI?

Faraon Psamtik I. (664. – 610. pr. Kr.) dopustio je oko 650. godine pr. Kr. dvjema skupinama Grka da se nasele uz Nil. Tako su Grci od Egipćana naučili umijeće izrade velikih kamenih skulptura, jedino što su oni umjesto porfira i granodiorita, koji su bili omiljeni među Egipćanima, koristili vapnenac i mramor – materijale koji su bili lakše dostupni u Grčkoj.

UMJETNOST STARE GRČKE

Najstarije grčko razdoblje posvećeno kiparstvu zvalo se arhajsko razdoblje*. Tada se razvio dedalski stil, nazvan po arhitektu Dedalu. Stari Grci vjerovali su da je Dedal izradio labirint u kojem je bio zatvoren Minotaur*. Kipovi iz tog vremena prepoznaju se po izduženom trokutastom licu, bademastim očima i egipatskoj frizuri koja podsjeća na periku u obliku trokuta. Ti elementi vidljivi su na statuama zvanima „kouros“ (kip golog mladića s dugom kosom i izraženim mišićima), ali i na njihovoj ženskoj verziji, poznatoj pod nazivom „kora“ (kip odjevene žene koja stoji skupljenih nogu i prinosi predmet božanstvu).

RAZLIČITE VRSTE KAMENA

Porfir: magmatska stijena (nastaje kada se magma iz vulkana ohladi i stvrdne). Vrlo je tvrda, sadrži nakupine kristala i može biti ljubičaste, crvenkaste, sivkaste ili smečkaste boje. U Egiptu je nekoć bila simbol dugovječnosti. **Granodiorit:** magmatska stijena s kristalima, sastava između granita i diorita, sive do ružičaste boje. **Vapnenac:** sedimentna stijena koja je mekana i laka za obradu. Kipari u starom Egiptu i Grčkoj često su je upotrebljavali.

REDSTAVLJANJE RADA BR. 5:

Kora (statua) dame iz Auxerrea

Grčka statua od vapnenca pod nazivom „Dama iz Auxerrea“, koja potječe iz 7. stoljeća pr. K., predstavlja **remek-djelo grčke umjetnosti dedalskog stila**. Prikazuje ženu odjevenu u dugu usku haljinu, stegnutu u struku širokim pojasom, dok njezina frizura podsjeća na egipatske. Kip djeluje neukrašeno, vidi se tek nekoliko ostataka crvene boje na gornjem dijelu tijela. Međutim, zna se da je nekoć bio oslikan, jer su i danas vidljive urezane pripremne crte nekadašnje polikromne dekoracije. Svojim stilom kip spaja **umjetničke utjecaje Egipta i kikladskog* svijeta**, što se jasno vidi u njegovu frontalnom prikazu i upečatljivoj frizuri inspiriranoj egipatskom tradicijom.

(Slika 27) Kora (statua) dame iz Auxerrea, Grčka, 630. pr. K., vapnenac, V: 75 cm. Pariz, Louvre.
©RMN-Grand Palais.

MITOVI I ŽENSKI LIKOVI

Otkriće kikladskih figurica seže u početak 19. stoljeća. Većina tih figurica izrađena je od mramora, a prikazuje glave i tijela golih žena. Nisu jako široke i posebno im se ističe nos. Smatra se da te figurice, koje prikazuju ženske likove opulentnih* i stereotipnih* oblika, potječu iz ranog brončanog doba (3200. – 2400. pr. Kr.) te da su nastale na grčkom otočju Cikladi (Kikladi). Vjerojatno su imale važnu ulogu u tadašnjem religijskom* životu – možda su pratile pokojnika, pomagale u obredima prijelaza iz života u smrt ili su simbolički štatile dom. Zbog nedostatka boljeg izraza, često ih se naziva idolima*, iako njihova prava funkcija još nije pouzdano potvrđena.

Ova glava idola jedno je od remek-djela Louvrea, a smatraju je „Mona Lisom kikladske umjetnosti“ (Slika 28). Njezin utjecaj sezao je i do avangardnih umjetnika 20. stoljeća, poput Picassa, Modiglianija i Brancusija. Zadivljuje veličinom, čistoćom i glatkoćom, a nekoć je zasigurno sadržavala i boju. Podsjeća na početke grčke skulpture, ali i govori o štovanju ženskih božanstava plodnosti.

(Slika 28) Glava s Kerosa, Grčka, 2630. –2400. pr. K., mramor, V: 27 cm. Pariz, Louvre. ©RMN-Grand Palais.*

Stele posvećene božici Tanit mnogo su bolje dokumentirane. U Odjelu za starine Bliskog istoka muzeja Louvre nalazi se više od 1 420 takvih stela, porijeklom iz Kartage (današnji Tunis). One svjedoče o punskoj* civilizaciji koja se ondje razvila tijekom željeznog doba (između 800. pr. Kr. i kraja 1. stoljeća). Ova vrsta stela bila je rasprostranjena ne samo u Tunisu, nego i na širem području sirijsko-palestinske regije. Bile su posvećene Tanit, punskoj i numidijskoj* božici plodnosti, uz koju se vezivao simbol trokuta s crtom i krugom na vrhu.

Ova punska stela (Slika 29) ukrašena je urezanim ili reljefnim motivima te natpisom koji sadrži ime posvetitelja, njegovo porijeklo i bogove zaštitnike* Kartage: božicu Tanit (zaštitnicu plodnosti, poroda, rasta i ženske ljepote) i boga Baala Hamona*. Tanit je prikazana geometrijskim oblicima (trokut i krug), u lijevoj ruci drži kaducej*, a iznad nje pliva dupin. Riječ je o jednom od rijetkih ostataka kulta koji i danas izaziva brojna pitanja.

(Slika 29) Tanitina stela, Tunis, oko 200. pr. K., V: 56 cm x Š: 19.5 cm x D: 7.5 cm. Pariz, Louvre. ©RMN - Grand Palais.

BOJA U ANTIČKOJ UMJETNOSTI: UKRAŠAVANJE STATUA I OSOBA

Poput Egipćana, i Grci su djelomično ili u potpunosti ukrašavali svoja djela. Tako je bilo uobičajeno da se isklesane figure, osobito ženske, dodatno obogaćuju metalom (za kosu i trepavice), komadićima stakla, bjelokosti i obojenog kamena (za oči; umetali su se postupkom inkrustacije*) te bojom (za crte lica i odjeću). Ženske statue često su bile prikazivane s nakitom (naušnicama, dijamantima, ogrlicama, narukvicama), dok su sportaši i ratnici prikazivani s raznim predmetima (krune, koplja, štitovi, mačevi).

Statue **Sepe i njegove supruge Nese** (Slika 30) spadaju među najpoznatije egipatske statue koje prikazuju uglednike* u stvarnoj veličini (više su od 1,69 m), i to iz vremena kad su se tako smjeli prikazivati samo faraoni. Statue su u statičnom položaju, a odjeća im je uska i naglašava pubično* područje kao simbol plodnosti i majčinstva. Ova statua prikazuje idealiziranu sliku mladosti. Tragovi zelene boje svjedoče o postojanju šminke izrađene od mljevenog praha malahita* (kajal).

(Slika 30) Statua Nese, Egipat, 2700. –2620. pr. K., vapnenac, V: 154.5 cm. Pariz, Louvre. ©RMN - Grand Palais

Ova statua prikazuje **Polihimniju** (Slika 31), grčku muzu elokvencije i retorike*. Iako su torus* i postolje nanovo oslikani, ova glinena statua zadržala je brojne tragove originalne boje: crvenu (kosa, usnice i kapci, ružičastu (nabori haljine i oči) te egipatsku plavu koja je nekoć krasila haljinu. To nam govori o važnosti polikromije na antičkim skulpturama.

(Slika 31) Muza, Mala Azija, 100. pr. K., glina, V: 30 cm. Pariz, Louvre. ©RMN-Grand Palais.

Boja u antičkom kiparstvu mnogo govori o upotrebi šminke u svakodnevnom životu, jer su **kipovi odražavali vjerovanja i običaje svojega vremena**.

Ova čaša (Slika 32) s udubljenim dnom ima oblik krnjeg stošca*, na kojem je u reljefu prikazano žensko lice. **Crna glazura*** upotrijebljena je za oči, obrve i tri kovrče na čelu i obrazima.

(Slika 32) Šalica sa ženskim licem, Sirija, 1200. – 1150. pr. K., zemljano posuđe, V: 16,2 cm. Pariz, Louvre. ©RMN-Grand Palais

JESTE LI ZNALI?

U Mezopotamiji su se šminkali i žene i muškarci, iako su žene to činile puno češće. Figurativni prikazi, pogotovo oni na kojima su sačuvani tragovi boje, svjedoče o redovitoj upotrebi šminke, posebice na kraljevskim dvorovima.

Ovo ogledalo sastoji se od diska koji je na jednoj strani **ukrašen mitološkim prizorom** i uokviren nizom tankih urezanih koncentričnih* linija. Prizor prikazuje **Ledu** kako sjedi na stijeni, a ispred nje je labud raširenih krila koji stavlja nogu na njezina koljena. Ova slika podsjeća na mit prema kojem se **bog Jupiter** preobrazio u labuda kako bi zaveo mladu i lijepu smrtnicu. **Ovaj raskošni pribor za uljepšavanje, tipičan za Kampaniju***, aluzija je na žensku ljepotu.

(Slika 33) Zrcalo s prikazom Lede i labuda, Italija, 25. pr. K. – 50. po. K., srebro, V: 28,8 cm. Pariz, Louvre. ©RMN-Grand Palais

ISTRAŽI VIŠE

Ako želite istražiti više, kao polazište možete upotrijebiti sljedeće primjere (uz mogućnost da s razredom potražite i druge primjere):

AMEDEO MODIGLIANI

Amedeo Modigliani (1884. – 1920.) **bio je talijanski umjetnik** nadahnut kikladskom umjetnošću, koja je ponovno otkrivena početkom 20. stoljeća. To se može prepoznati u njegovoj primjeni pojednostavljenih, stiliziranih oblika i jajolikih glava.

- Možete pokazati razredu jednu od Modiglianijevih slika žena (npr. „Jeanne Hebuterne s velikim šeširom“, 1918., ulje na platnu, privatna zbirka) i usporediti je s kikladskim idolima iz Louvrea.

ZHANG YUNYAO

Zhang Yunyao (r. 1985) **kineski je suvremeni umjetnik** koji je izradio interpretaciju poznate „Glave s Kerosa“.

- Možete pokazati razredu jedno od njegovih djela inspiriranih cikladskom umjetnošću (npr., „Studija dviju glava (Začeci)“, 2021., olovka, bojica, pastel na filcu, 227 cm x 175 cm) te zajedno s učenicima opisati tu sliku

AKTIVNOST ZA USVAJANJE GRADIVA (6–15 GOD.) :

Preuzmite crno-bijeli crtež Dame iz Auxerre, isprintajte ga i podijelite učenicima. Zamolite ih da zamisle i nacrtaju ukrase na haljini te odaberu boje za kosu i šminku. Na kraju aktivnosti pokažite razredu sliku rekonstrukcije koju je izradilo Sveučilište u Cambridgeu.

Materijal: printer, listovi papira A4, flomasteri, bojice

6. MEDITERAN: PROSTOR OSVAJANJA, SAVEZNIŠTAVA I RAZMJENE

Faijumski portret

Karta Rimskog Carstva s kraja 1. st. pr. K.,
© Glavno tajništvo za administraciju francuskog Ministarstva oružanih snaga

Nakon što je osvojio Italiju oko 3. stoljeća pr. Kr., otprilike u doba kad je pobijedio u Drugom punskom ratu, Rim se sve više uključivao u zbivanja na Mediteranu. Krajem 1. stoljeća pr. Kr. imao je potpunu kontrolu nad ovim područjem. Osnivanjem brojnih kolonija*, od Sicilije do Španjolske te od sjeverne Afrike do Engleske, Rimsko Carstvo učvrstilo je svoju prisutnost na svim krajevima kontinenta i doživjelo svoj zlatni vijek za vladavine cara Trajana (98. – 117.)

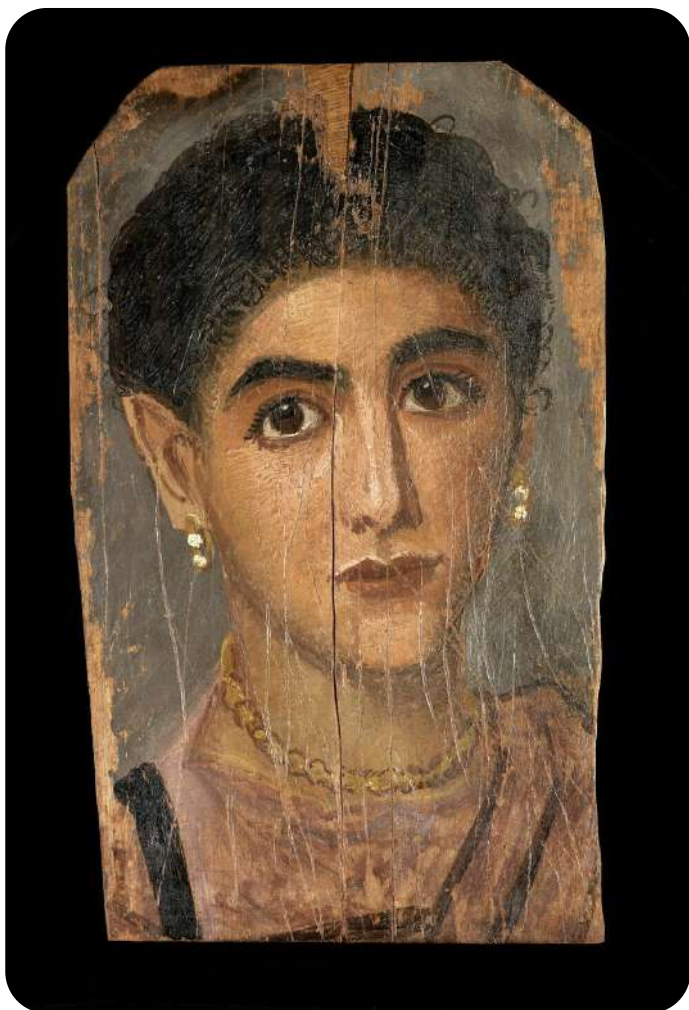
U to vrijeme ovo golemo carstvo obuhvaćalo je vrlo udaljene zemlje i narode, koji su se postupno ujedinjavali oko rimske kulture. Ta romanizacija* lokalnog stanovništva značila je prihvaćanje istog načina života, jezika, kulture, arhitekture (hramovi, forumi, javna kupališta, arene itd.), religije i ostalog.

JESTE LI ZNALI?

U Rimskom Carstvu žene su imale određene slobode, iako nisu bile ravnopravne muškarcima. Pripadale su društvenom sloju svoga muža, a bile su pod skrbništvom oca ili supruga. Ipak, važno je napomenuti da su udane žene uživale veće poštovanje od neudanih, jer su se smatrale čuvaricama doma.

PREDSTAVLJANJE RADA BR. 6:

Faijumski portret

Faijumski portreti dobili su ime po gradu Faijumu, gdje su otkriveni, a koji je tijekom rimske okupacije Egipta bio bogata poljoprivredna i vojna pokrajina. Ovaj portret (Slika 34) oslikan je na drvetu i izrađen je za života prikazane žene, a njime je zamijenjena tradicionalna egipatska pogrebna maska kakve su se inače stavljale na mumije. Ovo je jedan od najstarijih oslikanih portreta iz antičkog doba. Osim njega, još se niz djela uspio dobro očuvati zahvaljujući suhoj egipatskoj klimi.

(Slika 34) Faijumski portret, Egipt, 117. –138., lipa, V: 33 cm x Š: 20 cm. Pariz, Louvre. ©RMN-Grand Palais.

Ova vrsta portreta prikazivala je žene iz grčke i egipatske kulture, i to pripadnice srednjeg i višeg sloja. Obično su bile odjevene prema rimskoj modi, nosile su razdjeljak po sredini i vidjele su im se uši. Spajajući tradiciju egipatskih pogrebnih obreda (mumije) s grčkim slikarskim naslijeđem (naturalizam*) i rimskom modom, ovaj portret govori o **ispreplitanju kultura u starom Egiptu**.

SUKOBI KOJI POTIČU NOVE SUSRETE

Među mnogim mediteranskim gradovima koji su postupno bili asimilirani u Rimsko Carstvo posebno se ističe primjer Palmire. Smještena na sjeverozapadu sirijske pustinje, oaza* Palmira doživjela je svoj vrhunac u grčko-rimskom razdoblju. Kao važno središte nekoć velikog carstva, Palmira je oko 19. godine pr. Kr. postala dio rimske provincije Sirije. Zbog toga je poprimila brojne karakteristične rimske elemente: tržnice, kolonade, hramove, kazališta i javna kupališta. Rimski utjecaji bili su očiti i u svakodnevnom životu, ali i u kulturnim i vjerskim običajima, o čemu svjedoče brojni pogrebni portreti

Portret iz Palmire (Slika 35) jasno govori o veličini Rimskog Carstva i broju kultura koje je obuhvaćala njegova vlast. Sam oblik portreta – poprsje odrezano u visini struka – nije svojstven umjetnosti Bliskog istoka, već potječe iz rimske tradicije. Međutim, prikazana osoba izvedena je u stilu tipičnom za Palmiru, što se vidi po strogoj frontalnosti.

(Slika 35) Portret iz Palmire, Sirija, 200. – 300. po. K., vapnenac, V: 52 cm x Š: 58 cm x D: 21 cm. Pariz, Louvre. ©RMN-Grand Palais.

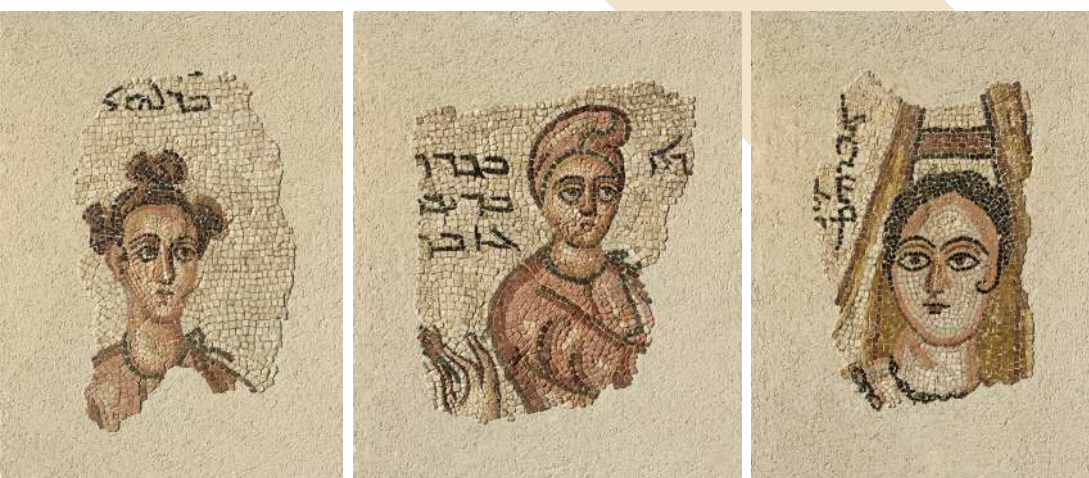
Ova žličica za šminku (Slika 36) otkriva da su prakse održavanja higijene i uljepšavanja bile slične na cijelom Mediteranu.

(Slika 36) Žličica za šminku, područje Mediterana, 1550. – 1425. pr. K., drvo, V: 22 cm. Pariz, Louvre. ©RMN Grand Palais.

MEDITERAN POD RIMSKOM VLADAVINOM

U sklopu svoje dominacije nad Mediteranom, koja je trajala sve do 3. stoljeća, Rim je potaknuo ujedinjenje regija na temelju romanizacije – drugim riječima, stanovnici Rimskog Carstva mogli su uživati u prednostima rimske vlasti (prije svega miru) ako su elite prihvatile rimsku kulturu. Rimska osvajanja dodatno su ubrzala kulturne i jezične razmjene na većem dijelu Mediterana, osobito na zapadu. Nakon pada Rimskog Carstva 476. godine, Bizantsko Carstvo nastavilo je taj proces prijenosa kultura i utjecaja, ali ovaj put na istočnom Mediteranu.

(Slika 37 do 39) Fragmenti mozaika, Turska, s lijeva na desno, 200. – 400. po. K., i 100. – 300. po. K., kamen, Pariz, Louvre. ©RMN Grand Palais.

Ovi pogrebni portreti (Slika 37 do 39) **zorno svjedoče o dijalogu između kultura** i prijenosu utjecaja.

Reljef na Slici 40 prikazuje muškarca (pokojnika) koji leži na sofi za vrijeme banketa. S njim je i njegova žena, koja sjedi na jastucima. Banketi su bili sastavni dio pogrebne ikonografije u Palmiri, a preuzeti su iz grčko-rimskog svijeta. Ovo djelo pokazuje sav razmjer utjecaja Rimskog Carstva i međusobnog prožimanja kultura u pogledu obreda i umjetnosti. Vide se i sličnosti s portretima iz Faijuma, ponajviše u stilu, šminki i nakitu.

(Slika 40) Pogrebni reljef iz Palmire, Sirija, 200. – 250., vapnenac, V: 43 x Š: 63 x D. 18 cm. Pariz, Louvre. ©RMN-Grand Palais.

ISTRAŽI VIŠE

Ako želite istražiti više, kao polazište možete upotrijebiti sljedeće primjere (uz mogućnost da s razredom potražite i druge primjere):

SAMIA HALABY

Samia Halaby (r. 1936.), **palestinska je slikarica** čiji je rad inspiriran europskom apstrakcijom i palestinskom slikarskom tradicijom. Njezin rad odražava vrste kulturnih razmjena o kojima se govori u ovoj knjižici. Umjetnica crpi nadahnuće iz prirode, ali i iz povijesti umjetnosti, od islamske arhitekture do sovjetske avangarde.

- Možete pokazati razredu jednu od njezinih slika (npr., „New York“, 1978., 61 x 61 cm) te raspraviti o njoj (kompozicija, boje, utisci, povezanost s naslovom, emocije itd.).

MARGUERITE YOURCENAR

Marguerite Yourcenar (1903. – 1987.) bila je prva književnica izabrana u Francusku akademiju, ponajviše zahvaljujući svom djelu „Hadrijanovi memoari“ iz 1951. godine. U ovom povijesnom romanu opisuje putovanja cara Hadrijana (76.–138.) i njegovo osvajanje Mediterana.

- Možete pročitati s učenicima ulomak iz „Hadrijanovih memoara“ (npr., iz poglavlja „aeculum Aureum“, koje počinje riječima „Zadržao sam ga i kad su svi otišli [...]“, a završava s „Glas mu je bio tih, a govorio je grčki s azijskim naglaskom“).

AKTIVNOST ZA USVAJANJE GRADIVA (6–15 GOD.):

Isprintajte polovicu faijumskog portreta u boji na list papira formata A4 i zamolite učenike da dovrše drugu polovicu nastavljajući linije, boje i oblike koje mogu pretpostaviti.

Materijal: printer, list papira A4, flomasteri, bojice

POJMOVNIK

Ovaj pojmovnik sadrži izraze iz teksta označene zvjezdicom (*), redoslijedom kojim se pojavljuju u tekstu.

1. MEZOPOTAMIJA, KOLIJEVKA CIVILIZACIJE

Grad-država: u prošlosti je grad-država bio neovisni teritorij kojim je upravljao suveren. Bio je preteča današnjih gradova. **Sumerani:** narod koji je živio u južnoj Mezopotamiji između 4100. i 1750. pr. Kr. **Vrhovna svećenica:** mezopotamskoj religiji, vrhovni svećenik ili vrhovna svećenica brinuli su se o upravljanju hramovima (domovima božanstava) i svakodnevno prinosili žrtve božanstvima.

Sin: bog Mjeseca u sumerskoj mitologiji. **Ur:** jedan od najstarijih i najvažnijih gradova drevne Mezopotamije (danas je to Tell al-Muqayyar u Iraku). **Autobiografija:** književna i umjetnička vrsta u kojoj osoba iznosi vlastitu životnu priču. **Metaforički:** povezano s metaforom, tj. slikom ili analogijom (usporedbom) koja se primjenjuje u poetske svrhe. **Svećenički:** nešto što se odnosi na svećenstvo ili je vezano za svećenike i svećenice. **Enki:** sumerski bog slatke i tekuće vode, plodnosti i znanja. **Ninmah:** božica koja je, prema sumerskim napisima, zajedno sa svojim mužem, bogom Enkijem, sudjelovala u stvaranju čovječanstva. **Akadani:** narod koji je živio u Akadu, mezopotamskom kraljevstvu koje je osnovao kralj Sargon (otac svećenice Enheduane) između 2325. i 2190. pr. Kr. **Asimilacija:** sociološki proces kojim se stranac ili manjina integrira u širu društvenu skupinu te prihvaća njezina kulturna obilježja. **Arbela:** drevni akadski grad u Mezopotamiji.

2. IZUM PAPIRUSA I NJEGOVA RAZNOLIKA PRIMJENA U ANTICI

Arija: vrlo izražajna otpjevana melodija. **Tragedija:** kazališni žanr koji potječe iz antičke Grčke; karakterizira ga ozbiljan jezik i niz događaja koji vode do smrti jednog ili više likova. **Medeja:** lik iz grčke mitologije; Medeja je imala ključnu ulogu u mitu o Argonautima (pomaže Jasonu, junaku Argonauta, u potrazi za zlatnim runom). **Karkin Mlađi:** atenski pjesnik tragičar koji je živio oko 380/360 pr. K. **Memfis:** osnovan oko 3100. pr. Kr. i smješten južno od Nila, Memfis je bio prvi glavni grad drevnog Egipta (do 2040. pr. Kr.). **Euripid:** rođen 480. pr. Kr., umro 406. pr. Kr.; jedan od tri velika tragičara klasične Atene, uz Eshila i Sofokla. **Mit o otmici Europe:** Europa je bila fenička princeza (današnji Libanon) koju je poželio Zeus. Zeus se pretvorio u bijelog bika kako bi je oteo i pobjegao s njom preko mora. Mit o Europi objašnjava nastanak istoimenog kontinenta Europe. **Delfijske himne:** dvije skladbe posvećene grčkom bogu Apolonu (bog umjetnosti, pjesme, glazbe, muške ljepote i poezije), otkrivene 1893. u Delfima, Grčka. Monodija: skladba koja ima samo jedan glas (suprotno od polifonije). **Titeux:** Auguste Titeux (1814. – 1846.), francuski arhitekt i slikar. **Pan:** bog prirode, zaštitnik pastira i stada u grčkoj mitologiji. **Nimfe:** opći naziv za niža božanstva u grčko-rimskoj mitologiji. **Menade:** u grčkoj mitologiji, žene koje prate povorku boga Dioniza. **Dioniz:** grčki bog veselja, vina i vinove loze. **Hator:** egipatska božica ljubavi, ljepote, glazbe, majčinstva i radosti. **Izida:** prikazivana kao žena s prijestoljem na glavi; u egipatskoj mitologiji ona je čarobnica, vjerna supruga i zaštitnica djece. **Oziris:** Izidin brat i izumitelj poljoprivrede i religije prema egipatskoj mitologiji. **Lamentacija:** glasno izražavanje tuge, često u vjerskom i obrednom kontekstu. **Fibula:** metalna kopča ili ukrasna igla kojom se pričvršćivala odjeća. **Epitaf:** natpis na nadgrobnom spomeniku u čast preminule osobe. **Tanagra:** drevni grčki grad poznat po figuricama od terakote koje su se izrađivale između 6. i 3. stoljeća pr. Kr. **Polikromatski:** ono što ima više boja (suprotno od monokromatski).

3. ŽENE U DREVONOM EGIPTU: IZMEĐU PODREĐENOSTI I SLOBODE

Amon: najveće božanstvo egipatskog panteona, smatran bogom svih bogova jer je stvorio svijet i život. Za vrijeme vladavine 13. dinastije (između 19. i 17. stoljeća pr. Kr.) njegov kult dobio je na važnosti i postao sveprisutan u cijeloj zemlji. **Tanis:** grad smješten u delti Nila, sjeveroistočno od Kaira (današnji San el-Hagar); bio je prijestolnica 21. i 22. dinastije (oko 1069. – 664. pr. Kr.). **Teba:** drevni egipatski grad na istočnoj obali Nila; Teba (današnji Luksor) bila je prijestolnica tijekom Srednjeg i Novog kraljevstva te glavni grad boga Amona. **Hetiti:** narod starog vijeka koji je živio u Anatoliji, Mala Azija, od 19. do 12. stoljeća pr. Kr. Naziv potječe od imena „Hatti“, područja u kojem su Hetiti osnovali svoje glavno kraljevstvo. Smatraju se precima današnjih Turaka. **Bračni savez:** zajednica učvršćena brakom. **Bitka kod Kadeša:** bitka između Egipćana i Hetita (spomenutog naroda iz središnje Anatolije) iz 13. stoljeća pr. Kr., koju povjesničari smatraju najvećom bitkom s upotrebom bojnih kola u antici. **Međudinastijski brak:** praksa prema kojoj su mnogi egipatski vladari sklapali brakove s kćerima susjednih kraljeva da bi osigurali mir u zemlji i stvorili saveze. **Konkubina:** žena koja živi s muškarcem a da nije s njim u braku.

4. 4. ETRUŠČANSKA CIVILIZACIJA: MOST KOJI SPAJA KULTURE

Nekropola: skupina monumentalnih grobnica ili grobova, odvojena od mjesta bogoslužja. **Tehnološki transfer:** prijenos znanja, proizvodnih tehnika i opreme iz jedne zemlje u drugu radi proizvodnje nekog predmeta. **Podređen:** netko tko je pod autoritetom druge osobe i ima nizak položaj u hijerarhiji. **Arheološki materijal:** predmeti koje su ljudi u prošlosti ostavili za sobom i koje pronalaze arheolozi u iskopinama. **Kremacijska urna:** zatvorena posuda namijenjena za pohranjivanje pepela preminule osobe; može služiti kao ukras ili biti zapečaćena na grobnici, a ima veliko simboličko značenje, osobito u pogrebnoj umjetnosti. **Venera:** božica ljubavi, zavodjenja i ženske ljepote u rimskoj mitologiji; od 2. stoljeća pr. Kr. poistovjećivana je s grčkom božicom Afroditom. **Turan:** božica ljubavi, ljepote, plodnosti i zdravlja u etruščanskoj mitologiji (u asirskoj i babilonskoj mitologiji to je božica Ištar, u sumerskoj božica Inana, u grčkoj božica Afrodita te u rimskoj božica Venera). **Rimska matrona:** pojam dolazi od latinske riječi „matrona“, koja pak potječe od riječi „mater“ („majka“ na latinskom); označava uglednu suprugu i majku obitelji. Matrona je upravljala poslovima kućanstva, nadgledala rad robova, prela vunu, rađala zakonitu djecu za svoga muža i svoju zemlju. **Deifikacija:** čin štovanja osobe, najčešće vladara ili prirodne pojave, kao božanskoga bića. **Izidina svećenica:** žena koja je obnašala vjerske dužnosti u službi egipatske božice Izide, jedne od najvažnijih božica egipatskog panteona, čiji se kult najprije proširio Egiptom, a zatim cijelim mediteranskim svijetom.

5. PORIJEKLO GRČKE SKULPTURE

Arhaisko razdoblje: povijesno razdoblje u vrijeme antičke Grčke koje je trajalo otprilike od 9. ili 8. stoljeća pr. Kr. do 5. stoljeća pr. Kr. **Minotaur:** čudovište iz grčke mitologije koje je imalo tijelo muškarca, a glavu bika (pola čovjek, pola bik); graditelj Dedal zatvorio ga je u labirint da ga spriječi da ne jede ljude. **Cikladi (Kikladi):** grčko otočje smješteno u Egejskom moru. **Cikladski:** vezan za civilizaciju koja je živjela na Cikladima.

Opulentan: raskošan. **Stereotipan:** nastao prema unaprijed zadanom, ustaljenom modelu, bez originalnosti ili individualnosti. **Religijski:** vezan uz vjeru, kult ili bogoslužje. **Idol:** predmet koji predstavlja božanstvo; štuje ga se kao što se štuje i samo božanstvo. **Punski:** pojam koji se odnosi na drevne Kartažane, antički narod koji je živio u gradu Kartagi (na području današnjeg Tunisa). **Numidski jezici:** skupina jezika kojima su nekoć govorili narodi drevne Libije. **Keros:** jedan od najvećih otoka Malih Ciklada. **Posvetitelj:** osoba koja prinosi ili poklanja jedno ili više djela. **Bogovi zaštitnici:** bog ili božica koji štite neki grad. **Baal Hammon:** glavni bog u kartažanskoj mitologiji, kojemu su se prinosile žrtve. **Kaducej:** štap koji na vrhu ima dva krila i oko kojeg se omataju dvije isprepletene zmije; u grčkoj mitologiji pripisuje se Hermesu, bogu putnika i trgovine, a u rimskoj Merkur, također bogu putnika i trgovine. **Inkrustacija:** dekorativni postupak u kojem se u materijal utiskuju udubine i unutra se umeću mali komadići drugog materijala. **Uglednici:** ljudi koji zbog svog položaja u društvu imaju određeni autoritet. **Pubični:** koji se odnosi na pubis, preponsku kost u donjem dijelu trbuha. **Malahit:** mineral zelene boje koji se u antičkoj umjetnosti koristio za postizanje plavozelenih nijansi. Retorika: umijeće djelotvorne i dojmljive upotrebe jezika. **Torus:** prstenast element koji krasi bazu stupa. **Krnji stožac:** geometrijsko tijelo koje nastaje presijecanjem stošca ravninom paralelnom s osnovicom i odbacivanjem manjega stošca. **Glazura:** staklast premaz koji se nanosi na keramičke predmete da bi dobili sjaj i bili vodootporni. **Koncentričan:** koji ima zajedničko središte; pojam koji se odnosi na kružnice i krivulje. **Kampanija (Campania):** regija u južnoj Italiji.

6. MEDITERAN: PROSTOR OSVAJANJA, SAVEZNIŠTAVA I RAZMJENE

Kolonija: teritorij koji je zauzela i kojim upravlja neka druga država. **Romanizacija:** proces kojim su Rimljani širili svoju kulturu, civilizaciju i način života na područja koja su osvajali. **Naturalizam:** umjetnički postupak u kojem umjetnik vjerno i vrlo precizno prikazuje svijet (prirodu, životinje, krajolike, ljude itd.), bez uljepšavanja ili idealiziranja. **Miješanje rasa/naroda/vrsta:** spajanje ili križanje etničkih skupina, rasa ili vrsta. **Oaza:** manje područje pogodno za vegetaciju i naseljavanje usred pustinje, koje postoji zahvaljujući obližnjem izvoru vode. **Kolonada:** pojam u arhitekturi, niz stupova postavljenih u jednom ili više redova, koji čine arhitektonski sklop. **Frontalnost:** osobina predmeta ili djela koje je prikazano licem prema promatraču. **Bizantsko Carstvo:** poznato i kao Bizant i Istočno Rimsko Carstvo, odnosi se na državu koja je nastala oko 4. stoljeća poslije Krista na istočnom dijelu Rimskog Carstva, u razdoblju kada se Rimsko Carstvo postupno dijelilo na dva dijela. **Propusnost:** karakteristika predmeta da na njega djeluju ili u njega prodiru vanjski utjecaji. **Reljef:** tehnika u likovnoj umjetnosti gdje se figura izdiže iz površine podloge. **Ikonografija:** svi prikazi istog motiva ili teme u djelima u likovnoj umjetnosti.

ART EXPLORA FESTIVAL

CULTURAL
ODYSSEY IN THE
MEDITERRANEAN SEA

Ovu knjižicu izradila je tvrtka
ARTORA, u suradnji sa
Sérénom Eychenié (tekst),
Baptisteom Mariatom
(istraživanje) i Anaïs
Golay (grafički dizajn).

